

990524-1

Dnes přišla studentka, která má referát z Whiteheada, s tím, že nerozumí, jak onen celkový plán organismu (jemuž se podrobuje onen bláznivý pohyb elektronů) může nevylučovat jakousi základní svobodu volit i jiné možnosti než ty, které potom budou zvoleny. Určitě myslela víc na lidskou svobodu než na svobodu elektronů – to bylo zřejmé. Musel jsem se jí zeptat, zda si představuje svobodu plnější tam, kde žádný plán není. A uvedl jsem m. j. příklad šachové hry: jsou hráči svobodnější, nebudou-li dodržovat vůbec žádná pravidla? Byli by vůbec možní geniální šachisté, kdyby neexistovala žádná pravidla a ani žádné teorie počátků, střední hry a koncovek? Je svobodnější začátečník anebo zkušený hráč, který už sehrál mnoho partií s jiným zkušenými hráči a který navíc prostudoval mnohé hry šachových mistrů a vel mistrů? – Nevím, co si z toho odnesla a jak to ovlivní její další myšlení. Vzpomínám si, že mnozí kritici Teilhardova pojetí tzv. ortogeneze uvažovali podobně – a možná právě proto, že si nikdy nepoložili otázku, je-li evoluce možná tam, kde nic podobného jako ortogeneze ve smyslu ne přírodní zákonitosti, ale jakési tentativní atrahence neexistuje (či spíše: neplatí). Nejde o to, že i ta pravidla nakonec musí vyrůst z „praxe“ a že nemohou být stanovena od zeleného stolu, ale o to, že nemohou být stanovena libovolně a svévolně, ale jen s hlubokým vztahem k celku hry. Jsou malé změny v pravidlech, které mohou kvalitu celé hry pozvednout, a jiné změny, které hru pokazí. Nepochybně můžeme změny přijmout nebo odmítnout (ať už v malé skupince nadšených přívrženců nebo odpůrců nebo oficiálně v nějakých gremiích). Také samy změny můžeme vymýšlet v různých variantách. Co však nemůžeme svobodně rozhodovat, je kvalita oněch změn: ta se ukáže teprve poté, co změny – třeba jen na zkoušku – přijmeme a budeme se jimi – třeba jen dočasně – řídit.

(Praha, 990524-1.)